

Motion till riksdagen

1989/90:U418

av Ingemar Eliasson m.fl. (fp)

Nedrustning

Svensk politik för rustningskontroll och nedrustning är ett av de centrala inslagen i vår säkerhetspolitik. Det är ett bidrag till arbetet på att främja fred och säkerhet i världen. Det är samtidigt en politik som främjar vår egen säkerhet. Vårt deltagande i ett internationellt nedrustningsarbete ligger således i högsta grad i vårt eget intresse.

Sverige har under mycket lång tid gjort omfattande och betydelsefulla insatser för att möjliggöra framsteg. Sverige besitter på flera områden en hög teknisk kompetens och ett brett internationellt förtroende, vilket möjliggjort konkreta initiativ och förslag. I takt med att det internationella nedrustningsarbetet berör den svenska säkerhetspolitiken blir det än viktigare med en återkommande analys och diskussion av svenska intressen och prioriteringar inom nedrustningspolitiken i ett totalt säkerhetspolitiskt perspektiv.

Avspänning och nedrustning i Europa

Avtalet mellan Förenta Staterna och Sovjetunionen om avskaffande av alla landbaserade medeldistansmissiler (INF-avtalet) är en viktig framgång i nedrustningsarbetet. För första gången har ett beslut fattats om reduktion av kärnvapeninnehav.

Med INF-avtalet accentuerades betydelsen av de konventionella styrkorna i Centraleuropa. Det är ett mycket starkt svenskt säkerhetspolitiskt intresse att överenskommelserna om kärnvapenreduktion följs av en reduktion av de konventionella styrkorna i Centraleuropa till en så låg nivå som möjligt. En ökad säkerhet i Centraleuropa ställer vidare krav på en övergång från offensiv inriktning och doktrin hos de båda stormaktsblockens styrkor. MBFR-samtalen i Wien har inte resulterat i några substantiella resultat under mer än 15 års förhandlingar.

Genom INF-avtalet och olika sovjetiska utspel har emellertid förutsättningar skapats för att på allvar ta itu med de konventionella rustningarna. I INF-avtalet har Sovjetunionen för första gången accepterat tanken på asymmetriska nedrustningsavtal. Likaså har det sovjetiska accepterandet av att det råder en sovjetisk konventionell övervikt på det konventionella området löst upp många låsningar. President Gorbatsjovs besked i FN:s generalförsamling hösten 1988 om ett ensidigt tillbakadragande av konventionella styrkor i

Centraleuropa understryker detta. Det finns emellertid anledning att i detta sammanhang varna något för unilaterala åtgärder. Genom ömsesidiga avtal regleras också de viktiga frågorna om kontroll av avtalens efterlevnad. Det utgör grunden för det ömsesidiga förtroende som är en absolut förutsättning för fortsatta framsteg. Genom unilaterala åtgärder utestängs motparten från denna förtroendeskapande process.

Förutsättningarna för framsteg på det konventionella området är därför direkt relaterade till en ytterligare utbyggnad av s.k. förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder. Förutsättningarna för överenskommelser om ytterligare åtgärder med den innebörden borde vara goda i det avspänningsklimat mellan militärallianserna som nu råder. Till de uppslag som alljämt äger giltighet hör bl.a. en s.k. korridor i Centraleuropa, mellan de båda militärblocken, fri från slagfältskärnvapen. Den skulle kunna minska risken för ett tidigt insättande av kärnvapen i en europeisk krigssituation.

Provstopp och NPT

INF-avtalet omfattade bara en blygsam andel av världens kärnvapenarsenaler, men utgjorde ett ytterst angeläget genombrott för nedrustningsansträngningarna. Därigenom skapades en god utgångspunkt för fortsatta samtal om nedrustningsöverenskommelser om kärnvapen. Närmast ligger ett avtal om nedskärningar av de strategiska kärnvapnen, kanske med 50 %.

Storbritannien och Frankrike är inte parter i INF-avtalet, inte heller Kina och Indien som också tillhör kärnvapenklubben. Ytterligare mellan 5 och 10 stater anses vara s.k. tröskelstater med möjlighet att skaffa kärnvapen. Av dessa har endast Storbritannien anslutit sig till icke-spridningsavtalet (NPT). Total avveckling av kärnvapnen är mot den här bakgrunden knappast en realistisk förväntan för den överblickbara tiden.

Inte ens ett stopp för fortsatta kärnvapenprov har gått att träffa överenskommelse om. Dock nådde USA och Sovjetunionen i september i fjol fram till ett avtal om kontroll av kärnvapenprov. Överenskommelsen är ett steg i rätt riktning men siktar inte till ett totalt provstopp. Frankrike fortsätter sina kärnvapenprov i Stilla havet utan varje hänsyn till en växande protestkör.

Sverige bör därför fortsätta sina ansträngningar att medverka till såväl ett fullständigt provstoppsavtal som till att alla stater ansluter sig till icke-spridningsavtalet. Därigenom skulle riskerna för ytterligare kärnvapenspridning minska. Med INF-avtalet som första steg och en eventuell överenskommelse om reduktion av de strategiska kärnvapnen skulle de stora kärnvapenmakterna äntligen ha tagit de första stegen på löftena i icke-spridningsavtalet om kärnvapenedrustning. Det är hög tid att så sker.

Avtalet löper ut 1995. Tiden rinner snart ut för möjligheterna att få resterande tröskelstater att ansluta sig till NPT.

Kärnvapenfri zon i Norden

Syftet med en kärnvapenfri zon i Norden är att öka säkerheten i vår del av världen. Inget av de fyra nordiska länderna tillåter i fredstid stationering av kärnvapen på sina territorier. Danmark och Norge har förklarat sig inte tillåta kärnvapen på sitt territorium i krigstid utan uttryckligt medgivande.

Samtliga nordiska länder har genom att ansluta sig till icke-spridningsavtalet (NPT) förbundit sig att inte förvärva eller skaffa sig kontroll över kärnvapen. Norden kan därför redan i dag anses kärnvapenfritt.

Kärnvapenhotet mot de nordiska länderna kommer i stället från sovjetiska kärnvapen utplacerade i de baltiska staterna, i Leningradområdet, på Kolahalvön och i Östersjön samt från NATO:s sjöbaserade kärnvapen. När INF-avtalet har fullföljts kommer en del av dessa landbaserade missiler såsom SS 12 att försvinna, vilket är välkommet, åtminstone i den utsträckning INF-avtalet inte medför en uppladdning av sjö- och landburna kärnvapenmissiler i våra nära farvatten. Likaså utgör kärnvapenladdade NATO-missiler, inte minst kryssningsmissiler i Nordatlanten, ett hot mot Norden. Det vore därför ytterst värdefullt om Nordens kärnvapenfria status kunde förstärkas och vinna respekt hos kärnvapenmakterna.

Frågan om en kärnvapenfri zon i Norden handlar därför ytterst om att kärnvapenmakterna, i praktiken USA och Sovjetunionen, skall lämna bindande garantier för att kärnvapen inte kommer att användas mot eller införas i det nordiska området i händelse av konflikt. Det förutsätter säkerligen ett läge av väsentligt ökad avspänning i Europa, bl.a. som en följd av en reduktion av de konventionella styrkeförhållandena. Från norsk sida har man också alltid understrukit det europeiska sammanhanget i diskussionerna om en kärnvapenfri zon i Norden. Med fortsatta nedrustningsåtaganden på kärnvapenområdet i Europa, kan frågan om kärnvapenfria arrangemang komma att sättas in i ett vidare europeiskt sammanhang.

Arbetet med att uppnå en ökad respekt och trovärdighet för Nordens kärnvapenfrihet bör bedrivas i samarbete mellan de nordiska länderna. Det bör ske i samförstånd och respekt för de olika säkerhetspolitiska lösningar som de nordiska länderna valt.

En förutsättning för att Sverige skall kunna ingå i ett nordiskt kärnvapenfritt arrangemang är att detta bedöms vara förenligt med den svenska neutralitetspolitiken. Det är viktigt att i detta sammanhang klargöra att ett kärnvapenfritt Norden för svensk del aldrig kan få formen av ett avtal med kärnvapenmakterna. Detta skulle stå i uppenbar strid med vår traditionella neutralitetspolitik, som bl.a. ej medger att utomstående makter ges fördragsmässiga möjligheter att ställa krav eller villkor på den politik vi för. En möjlighet för att uppnå en kärnvapenfri zon kan därför vara genom utfästelser i FN.

Frågan är fortsatt föremål för studier i den nordiska ämbetsmannakommittén. Det är angeläget att kommittén fortlöpande avrapporterar i bl.a. utrikesnämnden för att ge arbetet en parlamentarisk förankring.

ESK

Konferensen för säkerhet och samarbete i Europa (ESK) startade i Helsingfors 1975 med samtliga stater i Europa, utom Albanien, samt USA och Kanada. Sedan Helsingfors-dokumentet undertecknades har tre allmänna uppföljningsmöten hållits av de 35 ESK-staterna. Det senaste som ägde rum i Wien avslutades i början av 1989 och var ett av de mest ambitiösa och långtgående dokument som antagits, inte minst vad gäller mänskliga rättigheter. Slutdokumentet från Wien innehåller t.ex. en rad mycket glädjande resultat

både när det gäller människors rätt att fritt röra sig och att lämna och återvända till sitt hemland. Ingen kunde när dokumentet undertecknades ana att de överenskommelser som då gjordes så snart skulle börja omsättas i praktiken i stora delar av Östeuropa.

Wienmötet mynnade också ut i en rad beslut om konferenser i speciella ämnen. För närvarande pågår inom ESK:s ram förhandlingar i Wien om nedrustning av alla landbaserade vapen i Europa från Atlanten till Ural. Därmed tas ett betydelsefullt steg på väg mot en ökad stabilitet och säkerhet för folken i Europa. Den överenskomna inriktningen att behandla nedrustningsfrågorna i en inre konferens med NATO och Warszawapaktstaterna och en yttre konferens med samtliga ESK-stater kring fortsatta förtroendeskapande åtgärder strider mot ESK:s principer om lika deltagande. Sverige bör agera för att detta möte inte blir normgivande i detta avseende.

I juni 1989 hölls en konferens i Paris om den mänskliga dimensionen. Av staterna i Västeuropa framhölls de positiva utvecklingarna i Ungern och Polen vad gäller demokrati. Bulgarien och framför allt Rumänien kritiserades däremot hårt för deras behandling av etniska minoriteter. Sedan dess har ju även drastiska och hoppingivande förändringar skett i dessa länder.

För första gången inbjöd Sverige i september 1989 utländska observatörer till en stor militär manöver i överensstämmelse med slutdokumentet från Stockholms-konferensen. Sverige visade en föredömlig öppenhet, vilket förhoppningsvis medverkat till att skapa sådant ömsesidigt förtroende som överenskommelsen syftar till. Man bör heller inte underskatta betydelsen av att höga militärer från Europas stater på det här sättet under en veckas tid delar erfarenheter och umgås med varandra.

Med den snabba utveckling som för närvarande pågår i Europa kan ESK-processen spela en viktig roll. De alliansfria och neutrala staterna har hittills haft en samordnande funktion. Sverige bör också i den egenskapen se till att ESK verkligen kan utnyttjas i den omvälvning som sker i flera europeiska stater just nu för att skapa säkerhet och samarbete i Europa. Olika förslag framförs nu om organisation för samverkan mellan staterna i Europa. Den svenska regeringen bör aktivt medverka till att ESK-processen används i syfte att bygga ut fastare organiserat samarbete mellan Europas stater.

Kemiska vapen

Åtskilliga steg har tagits på väg mot en konvention mot utveckling, produktion och lagring av kemiska vapen samt förintandet av befintliga lager. Det återstår sålunda en rad svårigheter att komma till rätta med. Supermakternas överenskommelse om en procedur för inspektioner och om förstörande av lagren av vapen är ett sådant steg.

En svårighet i sammanhanget är också att många stater i tredje världen, främst i Mellanöstern, ser kemiska vapen som "fattigmans kärnvapen". De fruktar att kärnvapenmakterna eftersträvar ett förbud mot kemiska vapen, samtidigt som de själva med kärnvapen förfogar över monopol på massförstörelsevapen. Frankrikes vägran att förbinda sig att förstöra sina kemiska vapen innan de första tio åren av en konventions giltighet gått utgör också ett skäl för stater att vara skeptiska till en konvention. Det skulle under tio

års tid ge dem som har kemiska vapen ett övertag gentemot dem som förklarar sig beredda att ej skaffa dem.

Det återstår en rad svårigheter att komma till rätta med. Arbetet med konvention om förbud mot kemiska vapen borde emellertid nu kunna slutföras under året. Sverige har genom ordförandeskapet i den särskilda förhandlingskommittén inom CD ett särskilt ansvar för att driva på arbetet.

Marina kapprustningen

Frågan om den marina kapprustningen blir av allt mer centralt intresse i nedrustningssammanhang. Sovjetunionen har under de senaste årtiondena byggt ut sin marina kapacitet i Norra Ishavet. Reduktioner av konventionella militära styrkor i Centraleuropa anses också öka västalliansens intresse för utbyggnad av de marina vapensystemen. NATO menar, att de sovjetiska styrkorna i norr utgör ett allvarligt hot mot NATO:s intresse av att kunna kontrollera sjöfarten över Atlanten i händelse av krig. En förstärkning av västalliansens marina styrkor kan därför inte uteslutas som en effekt av nedrustning av konventionella styrkor i Centraleuropa och av Sovjets förstärkningar i norr.

Från svensk sida är detta en oroande utveckling. Sverige har därför sedan några år aktivt sökt få till stånd multilateralt avtal för förhindrande av incidenter till sjöss m.m. Det finns indikationer – om än vaga – på att utsikterna till en mer konstruktiv dialog med kärnvapenstaterna kan ha förbättrats. Riksdagen bör därför understryka vikten av att den svenska regeringen som ett led i tillkomsten av förtroendeskapande åtgärder intensifierar arbetet med att söka begränsa de marina rustningarna.

Militära utgifter och vapenexport

Den snabba utvecklingen av den sovjetiska synen på ökad öppenhet i militära frågor gör det angeläget att åter resa frågan om att nå internationella överenskommelser om minskning av de militära budgetarna. Det system för att redovisa och göra rättvisande jämförelser mellan militärutgifter i olika länder, som utarbetats inom ramen för FN, bör stödjas. Det är ett viktigt framsteg att Sovjetunionen nu anslutit sig till detta system. Sverige bör verka för att anslutningen till detta ytterligare vidgas.

Den internationella vapenhandeln är av en oroande omfattning. En alltför stor del därav sker ej i öppna former. Sverige har medverkat till att en resolution om internationella vapenöverföringar behandlats i FN. Arbetet bör intensifieras att nå överenskommelse om internationellt system för registrering, kontroll och begränsning av den internationella vapenhandeln. Sverige bör kunna medverka till att utarbeta en konkret modell för hur ett sådant internationellt system skulle kunna se ut.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en kärnvapenfri zon i Norden,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om det fortsatta ESK-arbetet,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett fullständigt provstoppsavtal,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om fortsatta ansträngningar att få en fullständig anslutning till icke-spridningsavtalet,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en konvention om förbud mot utveckling, produktion och lagring av kemiska vapen samt förstörande av lager och produktionsanläggningar,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om anslutning till ett system inom FN:s ram för redovisning av militära budgetar,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om intensifierade försök att få till stånd en dialog för att begränsa den marina kapprustningen,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett system inom FN:s ram för registrering, kontroll och begränsning av den internationella vapenhandeln.

Stockholm den 25 januari 1990

Ingemar Eliasson (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Håkan Holmberg (fp)

Maria Leissner (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)